

Wetenskap, kuns en kultuur – 'n skeppende eenheid

'n Vergelykende studie van die wêreld se groot beskawings wentel o.a. om die vraag wat elkeen van dié beskawings op die gebied van die wetenskap, die letterkunde en die kunste gelewer het. Naas hulle politieke en sosiaal-ekonomiese bedeling is dit die belangrikste maatstawwe waaraan 'n beskawing gemeet kan word. Dié beskawings wat die wetenskap en die kunste in 'n besonder skeppende verhouding die verste ontwikkel het, is die beskawings wat in hulleself 'n progressiewe en uitbreidende mag besit het. Waar die letterkunde en die kunste bloot net as uitdrukking van 'n eie kultuur aanwesig was, en nie met die kennis en die kundighede wat uit die wetenskap voortgebring word, verenig is nie, het daardie beskawing hom mettertyd op die weg van stolling bevind. Die Westerse en die Moslem-beskawings is voorbeelde van twee beskawings wat hierdie skeppende eenheid van wetenskap, kuns en kultuur in hulle geskiedenis op 'n besondere wyse uitbeeld. Die Westerse beskawing met sy omvattende beheersing van kennis en kundigheid, en die energie wat daaruit voortvloei, het nie net dit wat hy as wetenskaplike kennis aanvanklik by ander geleer het oorgeneem en tot anderkant die horisonne ontwikkel nie, maar het in dié proses ook vir 'n halwe millennium die intellektuele en politieke oppermag oor ander beskawings gevoer. Trouens, die Westerse beskawing het die ander sô deurstraal dat die basiese elemente van die Westerse beskawing vandag as die kenmerke van 'n toenemende wêreldbeskawing aan die ontwikkel is. Die wyse waarop Oosterse lande soos Japan en Korea hierdie Westerse vereniging van wetenskap, kuns en kultuur in hulle eie beskawing kon opneem, is sprekend van die besondere noue verhouding tussen wetenskap, kuns en kultuur.

Wetenskap en kultuur word in die populêre omgang te maklik teenoor mekaar, eerder as bymekaar, geplaas. Daarom die wanopvatting om die Akademie as 'n kultuurorganisasie eerder as 'n wetenskapsorganisasie te wil tipeer. Daarom dat die debat tussen die natuur- en kultuurwetenskappe dikwels sulke vals note oplewer. Die een kan sonder die ander nie bestaan nie. Groot internasionale organisasies soos UNESCO probeer sy bes om aan die verwantskap van wetenskap, kuns en kultuur uitdrukking te gee, maar bly tog 'n organisasie wat 'n veel sterker Anglo-Amerikaanse, en in 'n mindere mate 'n Franse kultuurgees uitdra as 'n gees van kulturele diversiteit wat hy meen te verteenwoordig.

'n Kultuur wat nie as kultuur deur die wetenskap bevrug kan word nie, is 'n kultuur wat op die lange duur aan betekenis en bindkrag verloor. 'n Wetenskap wat nie deur die kultuur tot die aardsheid van sy bestaan gebind en verryk kan word nie, word 'n magsinstrument wat die gees van die mens kan verskroei. Wetenskap is per slot van sake taal omdat hy in 'n taal tot uitdrukking moet kom. Kultuur is in sy wese taal en taal is die deurslaggewende medium waardeur die kultuur homself tot uitdrukking bring. Daarom is die skeppende eenheid van wetenskap, kuns en kultuur binne 'n taalgemeenskap 'n kenmerk van 'n ontwikkelde samelewing.

In die neëntig jaar van sy bestaan het die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns hierdie skeppende eenheid

probeer bevorder. Hy het 'n aandeel daaraan dat ál die wetenskappe en ál die kunste vandag deur die medium van Afrikaans beoefen kan word. Die wyse waarop hierdie groot beskawingsprestasie bereik is, is die resultaat van drie faktore: **idealisme, lojaliteit en skeppende arbeid**. Dit is dinge wat nie in 'n laboratorium of deur manipulasie geskep kan word nie. Dit kom uit die innerlike van die mens, daardie deel van die mens wat ten diepste in sy geestesgoedere, sy kultuur, ingebed is. Die wonderlike stimulerende en bevruggende hydrac wat toegang tot die Engelse taal- en kultuurwêreld in hierdie opsig gebied het, het beide die inspirasie en die motivering verskaf om dieselfde ook vir Afrikaans te bereik. Diegene wat Afrikaans as wetenskaps- en kultuurtaal ontwikkel het, het dit uit 'n sterk Engelse agtergrond gedoen, en daarom staan hulle werk in die teken van erkenning vir die vertrekpunt en uitsigpunt wat hulle gemaklike omgang met Engels vir hulle moontlik gemaak het. Maar daarnaas ook die toegang tot Nederlands en Duits. Dit is hierdie gemaklike toeganklikheid wat 'n kleinood van die Afrikaanse erfenis is. Daarom dat die wetenskappe, die kunste en die kultuurlewe in Suid-Afrika nooit die afspeel van die een teenoor die ander, of die geleidelike verbanning na die stil katakombes van doodswyg, mag toelaat nie. Daarom kan natuurwetenskaplikes en tegnoloë nie onverskillig teenoor die kunste en die kultuur staan nie. Die skeppende kultuurmense kan nie sonder die wetenskap bestaan nie.

As multi- en interdisiplinêre organisasie gewy aan die byeenbring van ál die wetenskappe en ál die kunsvorme binne die egtheid en natuurlikheid van 'n eie kultuurruimte, waarin al die vormende kragte in sy wording 'n bepaalde plek en funksie het, staan die Akademie oop en gevestig teenoor die toekoms. Magstorms sal oor sy kop woed. Politieke gletsers sal hom probeer vries. Maar sy eie inherente skeppingsdrang moet hom in staat stel om deur die verfyndheid van sy gees, en die energie van sy ondernemerskap, die besondere verhouding wat hy tussen wetenskap, kuns en kultuur opgebou het, ook aan ander oor te dra.

Dit kan praktiese gestalte vind in die wyse waarop die Akademie sy inter- en multidisiplinêre gesprek inrig. Natuurwetenskaplikes vind dit veel makliker om hulle op die terrein van die kultuur te beweeg as wat kultuurmense die ontoeganklikheid van gevorderde natuurwetenskaplike jargon kan betree. Maar tussenin lê die braakland van die mens en sy oriëntering in die wêreld van kennis wat ontsluit word. 'n Akademie moet die bemesting en die saad verskaf wat die braakland in 'n ryp oesland omskep. Daarvoor is dit nodig dat natuurwetenskaplikes voortdurend hulle kultuurrol sal deurdink en ontwikkel. Die geesteswetenskappe en die kunste sal ook voortdurend die implikasies en komplikasies van die natuurwetenskappe se prestasies vir die mens en sy geesteswêreld moet deurdink en in waardes en skeppingswerk tot uitdrukking bring. Dit skep die kreatiewe spanningslyn waardeur 'n kultuur, en uiteindelik 'n beskawing, gedryf.

P.H. Kapp
Akademievoorsitter

Afrikaanse handboeke op tersiêre vlak

Handboeke en ander onderrigmateriaal in die eie taal is een van die mees natuurlike behoeftes van die onderwys en van opleidingsprogramme. Dit gaan immers om materiaal wat leerders die beste verstaan.

Die natuurlikheid geld ook die skepper van die materiaal. Sy moontlikheid om die beste produk waartoe hy in staat is te lewer, is net soveel groter as wanneer hy dit in 'n taal sou moes doen wat nie sy normale uitingsmiddel is nie. Deur medium van sy eie taal kan hy nie net die basiese feite van die vakstof meedeel nie, maar ook die fynere nuanses van sy ervaring daarvan en omgang daarmee. Hy hoef verhelderende nuansering nie plek-plek uit die weg te gaan vanweë 'n taalremming nie.

Handboeke en verwante onderrigmateriaal in Afrikaans het in die jongste tyd 'n aangeleentheid van kritieke belang geword. Dié klem het sy oorsprong in 'n situasie wat 'n veel groter terrein behels as net universiteite en ander tersiêre inrigtings. Dis die landwye afskaling van Afrikaans oor 'n breë linie, een wat al meer in momentum toeneem na gelang individuele afskalings slaag en in ander gevalle gelate aanvaar word. Hoe langer gewag word om effektief wal te gooi, hoe moeiliker gaan dit word om bestaande sentrums van Afrikaanse onderrig, opleiding en geleerdheid te behou.

Dis lewensnoodsaaklik vir Afrikaanse onderrig dat die universiteite 'n leidende rol sal aanvaar om hierdie bedreiging die hoof te bied. Die universiteit, saam met ander tersiêre inrigtings, beklee naamlik 'n spilposisie in die totale onderrigketting. Onderrig vanaf die laagste tot die hoogste vlak is immers afhanklik van Afrikaanse onderwysers, onderwysers wat aan tersiêre inrigtings opgelei word.

'n Besondere hydrae tot die behoud van Afrikaans en die uitbou van Afrikaanse geleerdheid kan gelewer word deur die ontwikkeling van Afrikaanse handboeke en ander verbandhoudende onderrigmateriaal.

Afrikaanse vakmanne sal hierdie saak veel ernstiger moet opneem as in die verlede. Pogings deur bv. die Akademie het in die verlede dikwels gestuit op egoïsme, die beskerming van klein, individuele belange, wat tot uiting gekom het in traagheid, selfs onwil om met ander vakkollegas of ander universiteite as hul eie saam te werk om gesamentlik vir produkte van gehalte te sorg. Hierdie gees van egoïstiese eiebelang het uitgewers skrikkerig gemaak om skemas vir Afrikaanse vakpublikasies aan te pak. Die oplaag van 'n boek vir net een universiteit hou vir hulle dikwels te weinig winsmoontlikhede in om dit te oorweeg.

Daar sal oor hierdie hele aangeleentheid groter, gedurfter en intelligenter as in die verlede gedink moet word. Dit geld alle universiteite, maar in die besonder bepaaldes. Dis die kategorie wat vroeër volledige Afrikaanstalige universiteite was, maar wat onder druk van die toestroming van Engelstaliges ('n groot persentasie daarvan tweede- en derdeliniegebruikers van die taal) gedwing is om fundamentele veranderings aan hul organisatoriese strukture aan te bring, veral deur hulle in parallelmedium-inrigtings te omskep, dus met aparte, outonome bane vir Afrikaans- en Engelstalige onderrig.

Gesien die huidige tydgees en die vloerigting van gebeure plaaslik en elders sal die Afrikaansbaan van 'n parallelmedium-universiteit egter nooit volkome veilig wees so lank daar nie vir bykomende maatreëls gesorg is nie. En die mees natuurlike beveiligingsmaatreël is myns insiens om te sorg vir die toestandbring van Afrikaanse handboeke en ander onderrigmateriaal.

Waarom?

Die parallelmedium-universiteit is wesenlik 'n duurder universiteit as 'n enkelmedium-inrigting. Hoewel nie noodwendig ten volle nie, is daar potensieel twee stelle dosente wat op die spel is en wat befonds moet word. Dis hoegenaamd nie 'n aantreklike proposisie vir 'n regering nie, op die minste nie vir een wat veel dringender prioriteite as taal op sy politieke en finansiële agenda het nie.

In die lig hiervan is die enigste oplossing vir 'n universiteit om dosente wat tweetalig is, vir albei bane in te span. Dit beteken 'n swaarder drag as normaal vir die betrokke dosente, selfs al sou 'n mens die getal ontmoetingsperiodes per vak verminder. Die gevaar is dat die dubbelmedium-opset, wat primêr in belang van Afrikaans ingestel is, gaandeweg deur Afrikaanstalige dosente as 'n las, selfs as 'n straf beleef sal word, en op die duur as onnodig.

Laasgenoemde sal die geval wees as die handboeke wat in albei bane gebruik word, Engels is, omrede daar nie Afrikaanse handboeke is nie, of dat dié wat bestaan nie op peil is nie. Die oplossing wat sterk waarskynlik vir so 'n situasie bepleit sal word ('n mens het nie juis profetiese gawes hiervoor nodig nie), sal wees: terugkeer na die eenbaanstelsel. Nou egter met 'n verskil: die baan sal nie weer Afrikaans wees nie. Die parallelmediumfase - sal dit uit 'n agterna-perspektief blyk - was net 'n fase van oorgang van 'n oorspronklik Afrikaanstalige universiteit na 'n Engelstalige.

Dis in 'n situasie soos dié dat Afrikaanse handboeke 'n beveiligende rol in die voortbestaan van 'n outonome Afrikaansbaan kan speel.

Ook die Afrikaanse universiteite wat die lot van parallelwording tot op datum vrygespring het (en hopelik ook in die toekoms sal vryspring), het egter belang by Afrikaanse handboeke vir so veel vakke as moontlik, in die gunstigste geval vir almal. Dit kan die druk ondervang van hul al groter wordende getal Engelstalige studente wat op een of ander tyd 'n eis om in hul eie taal onderrig te word, as billik sal beskou, en wel op grond van die feit dat die handboeke in hul (Afrikaanse) kursusse vir 'n groot gedeelte, of selfs hoofsaaklik, Engels is.

Die voorwaarde vir 'n skema van grootskeeps ontwikkeling van Afrikaanse handboeke is dat dit om voortreflike werke moet gaan; as dit kan: om die beste wat op die mark beskikbaar is. Die knapste vakmanne moet daarby betrokke wees. As dit kan, moet die tekste van so 'n standaard wees dat dit tot 'n behoefte kan lei om hulle ook in Engels beskikbaar te hê - in die geval van die parallelmedium-universiteit: vir die Engelsbaan, in die geval van eenalige universiteite: vir Engelstalige inrigtings. In gevalle waar Afrikaanse handboeke vir bepaalde vakke nie - of nog nie - bestaan nie, sou die bestaande Engelse handboeke natuurlik in Afrikaans vertaal kon word. Dit moet egter as tweede prys beskou word, die mindere van twee uitdagings.

Ten spyte van vrae wat gestel kan word oor die kans op slaag van so 'n omvattende onderneming, is dit 'n feit dat daar heelwat tekens is dat die Afrikaanse akademiese gemeenskap ryp is vir so iets. In een-tot-een-gesprekke met vakkundiges verbonde aan verskillende universiteite het die reaksie deurgaans gewissel van positief tot geesdriftig. Dit geld ook sekere leiers van landwye akademiese vakverenigings. Drie universiteite het alreeds fondse geopenmerk vir Afrikaanse publikasieprojekte aan hul eie universiteite. Tans is hulle besig om die logistiek vir implementering van die skemas uit te werk.

Uiteindelik behoort die afsonderlike pogings egter uit te pick in interuniversitêre samewerking. Die leidende vakmanne van verskillende universiteite behoort koppe bymekaar te sit om aan vakgenote met belangstelling in of ervaring van handboekskryf opdrag te gee om, na deeglike gesamentlike beplanning, handboeke vir hul onderskeie vakgebiede op te stel wat bruikbaar sal wees by al die saamwerkende universiteite. 'n Publikasiereeks onder die titel *Inleiding tot ...* (vir elke vak) sou vir ruim oplaes kon sorg, wat dit 'n aantreklike proposisie vir uitgewers behoort te maak. Voorlopige samesprekings met 'n groot Afrikaanse uitgewery het getoon dat daar besliste

belangstelling vir projekte van dié aard bestaan.

Een ding is egter nog nodig: 'n instansie met die nodige kundigheidsinfrastruktuur wat die aparte drade in 'n eenheid kan saambind en wat instrumenteel daarin sal wees om die skema administratief te koördineer en te begelei.

So 'n liggaam sou die Akademie kon wees.

F.I.J. van Rensburg
Spesiale Professor: Departement Afrikaans
Randse Afrikaanse Universiteit